

ЗАЦВЕРДЖАНА
Пастанова
Міністэрства адукацыі
Рэспублікі Беларусь
01.06.2020 № 104

Вучэбная праграма падагульняльных факультатыўных заняткаў
«Рыхтуем ся да вывучэння беларускай мовы на павышаным узроўні»
для IX класа ўстаноў адукацыі, якія рэалізуюць адукацыйныя праграмы
агульнай сярэдняй адукацыі

ГЛАВА 1 АГУЛЬНЫЯ ПАЛАЖЭННІ

1. Сапраўдная вучэбная праграма факультатыўных заняткаў (далей – вучэбная праграма) прызначана для IX класа ўстаноў адукацыі, якія рэалізуюць адукацыйныя праграмы агульнай сярэдняй адукацыі, і накіравана на паўтарэнне, падагульненне і сістэматызацыю звестак па фанетыцы, лексіцы, словаўтварэнні, граматыцы, стылістыцы, тэксце, арфаграфіі і пунктуацыі.

2. Вучэбная праграма разлічана на 35 гадзін (1 гадзіна на тыдзень).

3. Мэта – сістэматызацыя ведаў і ўменняў па беларускай мове на аснове вывучанага ў V–IX класах і падрыхтоўка да профільнага навучання на III ступені агульнай сярэдняй адукацыі (вывучэнне беларускай мовы на павышаным узроўні).

4. Задачы:

сістэматызаваць і замацаваць веды, развіць аналітыка-сінтэтычныя ўменні вучняў па раздзелах «Маўленне», «Фанетыка і арфаэпія. Графіка і арфаграфія», «Лексіка і фразеалогія», «Марфемная будова слова. Словаўтварэнне і арфаграфія», «Марфалогія і арфаграфія», «Сінтаксіс і пунктуацыя»;

скарэктаваць найбольш тыповыя для вучняў адхіленні ад лексіка-граматычных і вымаўленчых нормаў беларускай літаратурнай мовы;

удасканалваць арфаграфічную і пунктуацыйную пісьменнасць вучняў;

замацаваць і пашырыць веды вучняў пра тэкст, удасканалваць навыкі аналізу і стварэння тэкстаў розных тыпаў, стыляў і жанраў;

забяспечыць практычнае выкарыстанне лінгвістычных ведаў і ўменняў ва ўласнай маўленчай дзейнасці;

ствараць умовы для развіцця пазнавальнай актыўнасці, творчых здольнасцей, даследчых навыкаў;

садзейнічаць развіццю сродкамі мовы камунікатыўнай, духоўна-маральнай, грамадзянскай і мастацка-эстэтычнай культуры вучняў.

5. Рэкамендаваныя метады і прыёмы навучання і выхавання: гутаркі, дыспуты, урокі-камунікацыі, калектыўнае абмеркаванне; лінгвістычныя разборы, складанне падагульняльных схем і табліц, састаўленне алгарытмаў прымянення правілаў; выступленні з паведамленнямі на лінгвістычную тэму; напісанне творчых работ, выкананне тэставых работ і г.д.

Мэтазгодна спалучаць франтальныя, групавыя, парныя і індывідуальныя формы навучання.

Выбар форм і метадаў навучання і выхавання вызначаецца настаўнікам самастойна на аснове мэт і задач вывучэння пэўнай тэмы, сфармуляваных у вучэбнай праграме патрабаванняў да вынікаў вучэбнай дзейнасці вучняў.

6. Вучні, якія асвоілі змест прапанаванай вучэбнай праграмы, павінны:

6.1. ведаць:

прыметы тэксту; спосабы і сродкі сувязі сказаў у тэксце; тыпы маўлення і іх тыповыя кампазіцыйныя схемы; стылі маўлення;

гукі, літары і іх суадноснасць;

правілы напісання галосных і зычных, іх спалучэнняў; напісанне слоў разам, праз злучок і асобна; напісанне малой і вялікай літары, мяккага знака і апострафа;

адназначныя і мнагазначныя словы; прамое і пераноснае значэнні слоў; сінонімы, амонімы, антонімы; фразеалагізмы, іх значэнне;

марфемную будову слова; віды асноў; спосабы ўтварэння слоў;

часціны мовы, іх значэнне, марфалагічныя прыметы, сінтаксічную ролю;

віды сінтаксічнай сувязі слоў у словазлучэнні;

сказ прасты і складаны; спосабы перадачы чужога маўлення;

пунктуацыйныя правілы;

6.2. умець:

вызначаць прыметы тэксту, фармуляваць яго тэму і асноўную думку; даваць тэксту загаловак; вызначаць спосаб і сродкі сувязі сказаў у тэксце; вызначаць прыналежнасць тэксту да пэўнага тыпу, стылю і жанру;

адрозніваць гукі і літары, устанаўліваць паміж імі адпаведнасць; рабіць фанетычны разбор слоў;

правільна вымаўляць гукі і іх спалучэнні ў маўленчай плыні; ставіць націск у словах;

пісаць словы ў адпаведнасці з арфаграфічнымі правіламі;

вызначаць лексічнае значэнне слоў; размяжоўваць прамое і пераноснае значэнні слоў; падбіраць да слоў сінонімы, антонімы, амонімы;

выяўляць у сказах, тэкстах фразеалагізмы, разумець іх значэнні, вызначаць сэнсава-стылістычную і сінтаксічную ролю;

выдзяляць у словах марфемы; размяжоўваць вытворныя і невытворныя словы; адрозніваць спосабы ўтварэння слоў;

распазнаваць часціны мовы і іх формы ў сказах, тэкстах на аснове іх сэнсавых, граматычных і сінтаксічных прымет; рабіць марфалагічны разбор часцін мовы;

вызначаць віды сінтаксічнай сувязі слоў у словазлучэннях;
 распазнаваць сказы рознай будовы;
 рабіць сінтаксічны разбор словазлучэння, сказа;
 правільна ставіць знакі прыпынку ў простых сказах, сказах
 ускладненай будовы, складаных сказах; выпраўляць пунктуацыйныя
 памылкі;

правільна афармляць дыялог і сінтаксічныя канструкцыі з простаай
 мовай;

б.3. валодаць:

нормаў сучаснай беларускай літаратурнай мовы;

навыкамі рэдагавання тэксту;

навыкамі стварэння тэкстаў рознай жанрава-стылістычнай
 прыналежнасці з улікам мэт і задач камунікацыі;

навыкамі вядзення дыялога ў сітуацыі міжкультурных маўленчых
 зносін.

ГЛАВА 2 ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

IX клас, 35 гадзін

Маўленне (2 гадзіны)

Нормы сучаснай беларускай літаратурнай мовы.

Тэкст, яго асноўныя прыметы. Тыпы маўлення, іх кампазіцыйныя
 схемы.

Назіранні над будовай і моўнымі асаблівасцямі тэкстаў розных
 тыпаў маўлення. Складанне тэкстаў-разважанняў на аснове прыказкі ці
 афарызма.

Функцыянальныя стылі (сфера выкарыстання, задачы выказвання,
 асноўныя стылявыя рысы, характэрныя моўныя сродкі).

Аналіз тэкстаў розных стыляў і тыпаў маўлення, назіранні над
 прызначэннем, сферай выкарыстання, моўнымі асаблівасцямі тэкстаў
 розных стыляў, рэдагаванне тэкстаў у адпаведнасці з патрабаваннямі
 пэўнага стылю.

Падрыхтоўка вусных выступленняў у навуковым стылі на
 лінгвістычную тэму.

Фанетыка і арфаэпія. Графіка і арфаграфія (8 гадзін)

Фанетычная сістэма беларускай мовы. Класіфікацыя гукаў.
 Суадносіны паміж гукамі і літарамі. Прызначэнне і гукавое значэнне
 літар е, ё, ю, я, і.

Фанетычныя законы беларускай мовы.

Арфаэпія. Нормы беларускага літаратурнага вымаўлення (вымаўленне галосных, зычных і спалучэнняў зычных).

Арфаграфія. Правапіс галосных о, э, а; е, ё, я (у тым ліку ў складаных, складанаскарочаных, запазычаных словах і ва ўласных назвах).

Правапіс спалучэнняў іо, іа, іё (ыё), ія (ыя), іе (ые) у запазычаных словах.

Правапіс спалучэнняў зычных.

Правапіс д–дз, т–ц.

Правапіс прыстаўных зычных і галосных.

Правапіс падоўжаных зычных.

Правапіс у–ў.

Правапіс вялікай і малой літар.

Правапіс мяккага знака і апострафа.

Чытанне тэкстаў з нарматыўным вымаўленнем галосных і зычных. Выяўленне ў тэкстах (сказах) слоў з арфаграмамі, тлумачэнне іх напісанняў. Гука-літарны аналіз слоў, вымаўленне і напісанне якіх не супадае. Праца з арфаграфічнымі слоўнікамі.

Навучальны дыктант.

Лексіка і фразеалогія (2 гадзіны)

Слова як асноўная адзінка мовы. Лексічная спалучальнасць слоў. Лексічнае і граматычнае значэнні слова.

Пераклад мастацкага (навуковага) тэксту з рускай мовы на беларускую.

Адназначныя і мнагазначныя словы. Прамое і пераноснае значэнні слоў.

Амонімы, іх адрозненне ад мнагазначных слоў.

Сінонімы і антонімы, іх роля ў маўленні.

Фразеалагізмы, іх сэнсава-стылістычная і сінтаксічная роля.

Асэнсаванне вобразна-выяўленчых функцый слоў з пераносным значэннем, сінонімаў, антонімаў у мастацкіх тэкстах. Рэдагаванне тэкстаў (з паўторамі аднолькавых слоў, недарэчным, памылковым ужываннем слоў і г.д.). Пераказ апавядання з захаваннем лексічных сродкаў выразнасці: сінонімаў, слоў з пераносным значэннем, параўнанняў, фразеалагізмаў і інш.

Марфемная будова слова. Словаўтварэнне і арфаграфія (3 гадзіны)

Марфемы як структурна значымая часткі слова. Аднакаранёвыя словы і формы аднаго і тагож слова.

Чаргаванне галосных і зычных у аснове слова.

Падбор аднакаранёвых слоў, адлюстраванне ў вымаўленні і правапісе чаргаванняў зычных і галосных у корані.

Спосабы ўтварэння слоў.

Утварэнне складаных і складанаскарочаных слоў.

Пераклад з рускай мовы на беларускую з увагаю да словаўтваральных нормаў.

Правапіс прыставак. Правапіс ы, і, й пасля прыставак.

Правапіс складаных і складанаскарочаных слоў.

Тэставая работа.

Марфалогія і арфаграфія (10 гадзін)

Самастойныя часціны мовы.

Назоўнік як часціна мовы. Лексіка-граматычныя разрады назоўнікаў. Род, лік, склон назоўнікаў. Правапіс канчаткаў назоўнікаў.

Складанне словазлучэнняў і сказаў з назоўнікамі, якія абазначаюць нацыянальнасць, прафесію, месца жыхарства асобы жаночага або мужчынскага роду. Вусныя і пісьмовыя заданні на ўжыванне назоўнікаў, у якіх род (або лік) не супадае, дапасаванне да іх прыметнікаў і дзеясловаў прошлага часу.

Прыметнік як часціна мовы. Ступені параўнання прыметнікаў. Правапіс прыметнікаў.

Складанне словазлучэнняў з прыметнікамі, разгортванне словазлучэнняў шляхам увядзення ў іх прыметнікаў; дапасаванне прыметнікаў да назоўнікаў, род і лік якіх у беларускай і рускай мовах не супадаюць.

Лічэбнік як часціна мовы. Разрады лічэбнікаў паводле будовы, значэння і граматычных прымет. Сінтаксічная сувязь лічэбнікаў з назоўнікамі. Скланенне і правапіс лічэбнікаў.

Чытанне тэкстаў з увагаю да правільнага вымаўлення лічэбнікаў. Запіс тэкстаў (сказаў) з перадачай лікаў словамі.

Займеннік як часціна мовы. Ужыванне некаторых займеннікаў. Скланенне і правапіс займеннікаў.

Ужыванне займеннікаў як сродку сувязі сказаў у тэксце. Пераказ апавядальнага тэксту са зменай асобы апавядальніка.

Дзеяслоў як часціна мовы. Марфалагічныя прыметы дзеяслова. Змяненне дзеясловаў, правапіс асабовых канчаткаў.

Пераклад з рускай мовы на беларускую з выяўленнем адметнасці дзеяслоўнага кіравання. Ужыванне дзеясловаў аднаго ладу, часу са значэннем іншага.

Асобыя формы дзеяслова. Утварэнне і ўжыванне дзеепрыметнікаў і

дзеепрыслоўяў. Правапіс дзеепрыметнікаў і дзеепрыслоўяў.

Запіс сказаў з заменай дзеепрыметнікаў і дзеепрыслоўяў, дзеепрыметнікавых і дзеепрыслоўных зваротаў сінанімічнымі сінтаксічнымі канструкцыямі, выяўленне сэнсава-стылістычных адрозненняў. Спосабы перадачы дзеепрыметнікаў рускай мовы на беларускую пры перакладзе тэксту.

Прыслоўе як часціна мовы. Ступені параўнання прыслоўяў. Правапіс прыслоўяў і спалучэнняў слоў, блізкіх да прыслоўяў.

Складанне арфаграфічнага слоўніка прыслоўяў.

Службовыя часціны мовы і выклічнік. Правапіс прыназоўнікаў. Правапіс злучнікаў. Правапіс часціц. Правапіс выклічнікаў. Правапіс не (ня), ні са словамі розных часцін мовы.

Навучальны дыктант.

Сінтаксіс і пунктуацыя (7 гадзін)

Словазлучэнне. Будова словазлучэнняў. Віды сінтаксічнай сувязі слоў у словазлучэнні. Асаблівасці дапасавання і кіравання ў беларускай мове.

Пераклад з рускай мовы на беларускую сказаў (тэкстаў) са словазлучэннямі, у якіх выяўляецца нацыянальная адметнасць кожнай мовы.

Сказ. Знакі прыпынку ў канцы сказаў.

Чытанне тэкстаў з мэтай выяўлення розных пачуццяў і стану: захаплення, радасці, суму, здзіўлення, адчаю, недаверу і інш. Вусны пераказ тэкстаў мастацкага стылю па ролях.

Просты сказ. Двухсастаўныя неразвітыя і развітыя сказы. Працяжнік паміж дзейнікамі і выказнікамі. Каардынацыя дзейніка і выказніка ў сказе.

Аднасастаўныя сказы. Няпоўныя сказы.

Сказы з аднароднымі членамі, знакі прыпынку.

Сказы са звароткам, знакі прыпынку.

Сказы з пабочнымі словамі і спалучэннямі слоў. Пабочныя сказы. Устаўныя канструкцыі. Знакі прыпынку.

Сказы з адасобленымі членамі, знакі прыпынку.

Сказы з параўнальнымі зваротамі, знакі прыпынку.

Параўнанне развітых і неразвітых сказаў, падбор сінонімаў да галоўных і даданных членаў сказа, разгортванне неразвітых сказаў у развітыя, простых неўскладненых сказаў у сказы ўскладненай будовы.

Складаны сказ. Складаназлучаныя сказы. Складаназалежныя сказы. Складаназалежныя сказы з некалькімі даданымі часткамі. Бяззлучнікавыя складаныя сказы. Складаныя сказы з рознымі відамі сувязі частак. Знакі

прыпынку паміж часткамі складаных сказаў.

Перабудова простых сказаў у складаныя (на аснове двух простых), адрозненне складаных сказаў ад простых ускладненых сказаў. Пісьмовы пераказ тэксту з захаваннем структурнай разнастайнасці сказаў.

Простая і ўскосная мова. Знакі прыпынку ў сказах з простаю мовай.

Чытанне і пераказ тэкстаў з простаю мовай, асэнсаванне простаю мовай як сродку дакладнасці маўлення. Вусны дыялог. Пісьмовае афармленне дыялогаў і асобных рэплік.

Падагульненне вывучанага (2 гадзіны)

Напісанне выніковага тэста і яго аналіз.

Рэзерв вучэбнага часу (1 гадзіна)